

ORMER

Ortadoğu Enstitüsü
معهد الشرق الأوسط
Middle East Institute
پژوهشگاه خاورمیانه

- Suriye Dosyası
- Körfez Dosyası
- Fas Dosyası
- Libya Dosyası
- Mısır Dosyası
- İran Dosyası
- Irak Dosyası
- Avrupa ve Ortadoğu Dosyası
- Cezayir Dosyası
- Doğu Asya - Orta Doğu Dosyası
- Filistin Dosyası
- Lübnan Dosyası
- Tunus Dosyası
- Güvenlik Dosyası

SAÜ

Ortadoğu Enstitüsü Gündem Notları

Eylül, 2021

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

ÖNSÖZ

Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü olarak aylık yaptığımız gündem toplantılarını metine döküp yayınlamaya başlıyoruz. Bu yeni gündem bültenlerinde bölgeyi uzun süredir takip eden araştırmacılarımızın gündemdeki en önemli meseleleri kısaca özetleyip analize dönüştürdüğü kısa dosyalar bulacaksınız. Öte yandan bülten içerisinde Ortadoğu'nun en önemli gelişmelerini Suriye, Irak, Suudi Arabistan gibi ülke bazlı, güvenlik, İslami hareketler, Asya-Pasifik ülkelerinin bölge ile ilişkileri gibi tematik başlıklar altında inceleme şansınız olacak.

1. Suriye Dosyası

Araş. Gör. Ahmet Arda Şensoy

Suriye’de Eylül ayında ana gündem İdlib’te yaşanan askeri hareketlilik oldu. Yaz aylarında Rus hava saldırılarının artmış olması ve özellikle M4 karayolunun güneyine yoğunlaşmış olması, bu bölgenin bir operasyon sahası olacağını işaret etmekte. Mart 2020’de Türkiye ile Rusya arasındaki İdlib konulu mutabakat, iki tarafın da karşı tarafı sorumluluklarını yerine getirmemekle eleştirmesi ve sahada yaşanan saldırılar sebebiyle uygulanamaz noktaya gelmişti. 29 Eylül’de yapılacak Suriye konulu Soçi Üçlü Zirvesi de İdlib’in geleceği için belirleyici olacak. Erdoğan Putin görüşmesinden yeni bir mutabakat çıkmaması durumunda İdlib’e yönelik Rusya ve İran desteği ile bir operasyonun başlaması beklenmekte. Bir diğer gündem ise Mısır doğalgazının Ürdün ve Suriye üzerinden Lübnan’a taşınması için bir proje ilan edilmesiydi. ABD önderliğindeki proje, Lübnan’ın yaşadığı akaryakıt krizini sona erdirmek için olsa da Esed rejimi için büyük bir zafer anlamına geliyor. Bu müzakereler sayesinde Ürdün ile görüşme şansı elde eden Esed yönetimi Dışişleri Bakanı Mikdad da masada önemli bir yer bulmuş oldu. Bu proje ile ABD’nin Esed rejimine karşı ilan ettiği Sezar yaptırımlarını kendi eliyle delmesi anlamına geliyor. Bu da Biden yönetiminin Obama dönemindeki gibi İran ve bölgedeki uzantılarına dolaylı olarak alan açmaya devam ettiğinin bir yansıması olarak öne çıkmakta.

2. Körfez Dosyası

Araş. Gör. Mehmet Rakipoğlu – Araş. Gör. Rümeyza Ayverdi

Körfez gündemini meşgul eden önemli gelişmeler arasında en önemlisi ABD’nin Afganistan’dan çekilme sürecidir. Bu anlamda ABD’nin 20 yıl savaşmasına rağmen çekilmesi Washington müttefiklerinin ABD’yi sorgulamasına yol açtığı söylenebilir. Bu noktada Taliban iktidarından Suudi rejimin doğrudan tehdit algıladığının altı çizilmesi gerekiyor. Nitekim Taliban rejimi İran ile yakınlaşıyor ve Sünni hilafet iddiası ile Suudi rejime meydan okuyabilir. Bu anlamda Taliban’ı dengelemek adına Suudilerin liderliğini üstlendiği Afgan cihadının meşru olmadığını beyan eden bir konferans Haziran ayında gerçekleştirildi. Pakistan, Hindistan ile de görüşmeleri sıklaştıran Suudi Arabistan’ın Afganistan denkleminde etkin olması zor görünüyor. Bunun yanından insani yardımı araçsallaştıran BAE ve arabuluculuk rolü üstlenen Katar’ın Afganistan denkleminde daha etkin olacağı tahmini yapılabilir.

Suudi Arabistan-ABD ilişkileri bağlamında gelişmelere bakıldığında 11 Eylül saldırılarının yıl dönümünde ikili ilişkilerin zarar görmesine neden olan gelişmelerin yaşandığı söylenebilir. Nitekim Biden, 11 Eylül’de hayatını kaybedenlerin ailelerine dava ile ilgili belgelere erişimi açtı. Suudi liderler ve birçok üst düzey isme karşı davalar açılabilir ve bu isimler 11 Eylül saldırıların sorumlu tutulabilir. Dolayısıyla iki ülke arasındaki Güven krizi artıyor. Ayrıca 11 Eylül saldırılarının yıl dönümü ikili ilişkilerin zarar gördüğünü ortaya koyuyor. Bunu kanıtlar nitelikte bir başka gelişme daha yaşanmıştır. ABD Biden iktidarı ile Suudi Arabistan’a verdiği Yemen’deki desteğini sonlandırma kararı almıştır. Bu kapsamda bazı silahların satışları sonlandırılmıştır. Güven krizini artıran bir diğer gelişme ABD’nin Suudi Arabistan’daki Patriot savunma füzelerini çekmesi olmuştur. Afganistan’dan çekilme ve 11 Eylül’ün yıl dönümüne denk gelen bu gelişme de

Suudileri tedirgin etmiştir. 2019'daki Husilerin petrol tesislerine saldırısı ve devam eden Irak ve Yemen merkezli İran destekli milis saldırılarına rağmen ABD'nin çekilmesi güven krizini derinleştirmiştir.

ABD savunma bakanı 9 Eylül'de Suud'a ziyaretini ertelemişti. Dolayısıyla ikili ilişkiler sorgulanıyordu. Fakat Biden 500 milyon dolarlık askeri destek hizmetleri anlaşmasını onayladı. Anlaşma Boeing CH-47 Chinook dahil birçok teçhizatı içeriyor. Ulusal güvenlik danışmanı Jake Sullivan Suud dahil Körfez turuna çıktı. Dolayısıyla ikili özel ilişkiler pürüzlere rağmen sürüyor.

Rusya ve Çin ile ilişkiler:

Suud ABD'nin Afganistan'dan çekilme sürecine destek sağlamadı aksine Suud Savunma Bakan Yardımcısı Halid bin Selman Rusya'da mevkidaşı ile görüştü ve savunma anlaşması imzaladı. Doğrudan ABD'ye sinyal ve mesaj veriliyor. Çin ile ise daha çok ekonomik ortaklıklar genişletiliyor. Bu minvalde ticari ilişkilere bakıldığında, Ağustos ayını takip eden 9 aylık süreç içerisinde Çin'e en büyük miktarda ham petrolü sağlayan üretici yine Suudi Arabistan oldu. İki ülke aynı zamanda ticari ilişkilerinde petrol-dışı sektörleri de geliştirmekte kararlı gözüküyor.

İsrail ile ilişkiler:

2020 Eylül'ünde BAE ve Bahreyn'in İsrail ile normalleşmesi sonrası gözler Suudi Arabistan'a çevrilmişti. Netanyahu ile defalarca gizli görüşmeleri basına sızan bin Selman Trump&Kushner olmadan normalleşemedi. Aynı zamanda Gazze'deki son savaşta İsrail karşıtlığının artması da normalleşmeyi engelledi. Fakat ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi İsrail ile örtülü ittifakın devam ettirilmesi gerektiğini ortaya koydu. Al-Arabiyya'da Suud-BAE-İsrail'in bir blok olarak ABD ile ilişkileri sürdürmesi gerektiğine dair yazılar çıkmaya başladı. Ayrıca Suud'un İsrail'den savunma füzeleri alacağı iddiaları da gündemde. Demir Kubbe'yi inşa eden firmalar Rafael ve Barak Er masada.

BAE'nin ABD Siyasetindeki Etkisi:

BAE Trump döneminde kurduğu kişisel ağların iktidardaki yerlerini kaybetmesiyle birlikte ABD siyasetindeki etkisini kaybetme tehdidi ile karşılaşmıştır. Bunu telafi etmek adına uzun süredir ABD'deki düşünce kuruluşlarına yatırım yapan BAE Trump'ın danışmanı Thomas Barrack'ı de BAE adına çalıştırmıştır. Söz konusu durum yargıya taşınmıştır.

Umman:

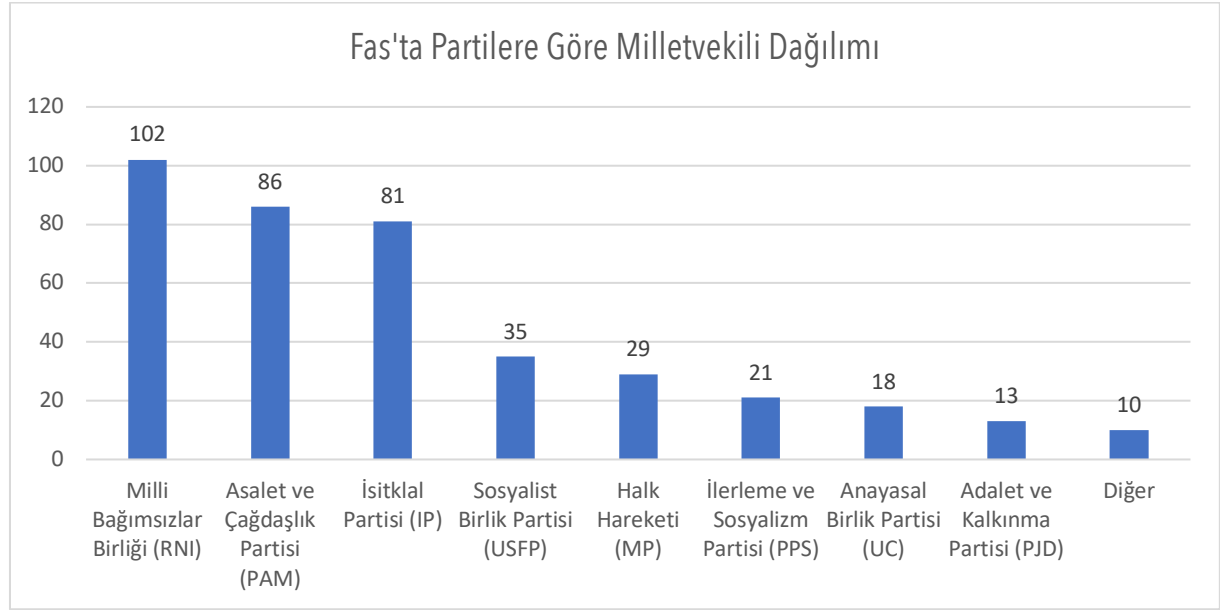
Uzun süredir Ummanlılaştırma politikalarıyla ülke istihdamını millileştirmeye çalışan Umman, pandeminin de etkisiyle yabancı işçi sayısını azaltmayı başarmıştır. 2020'de 1.148 milyona gerileyen yabancı işçi sayısı 2021 itibarıyla 1.048'e gerilemiştir. Petrol gelirlerine dayanan ekonomisi ve işsizlik sorunu ülkedeki iki öncelikli konudur. Dolayısıyla Ummanlılaştırma politikaları vasıtasıyla istihdam sağlanması yabancı işçiler açısından olumsuz olsa da hükümet için elzem görünmektedir.

3. Fas Dosyası

Araş. Gör. Abdüssamet Pulat

8 Eylül'de Temsilciler Meclisi seçimleri yapıldı. %50,18 katılımın gerçekleştiği seçimlerde son 10 yılda yapılan seçimlerin hepsinden birinci sırada çıkan ve koalisyon iktidarının büyük ortağı olan Adalet ve Kalkınma Partisi (PJD) büyük bir yenilgi aldı. 2016'daki seçimlerde 126 milletvekili çıkaran bu seçimlerde sadece 12 vekil çıkarabilirken parti lideri Sadettin el Osmani milletvekili seçilemedi. Seçimin galibi ise Kral VI. Muhammed'e yakınlığı ile bilinen ve ülkenin en zengin iş adamı olan Aziz Ahnuş'un başkanlığındaki Milli Bağımsızlar Birliği (RNI) oldu.

Seçimlerde partilerin aldığı milletvekili sayısı şu şekilde oldu:

Bu sonuçlar ile Arap Ayaklanmalarındaki gösterilerle halk desteğini arkasına alan ve uzun süre koalisyon hükümetlerinin liderliğini sürdüren PJD'nin Fas siyasetindeki ağırlığı oldukça azaldı. Buna karşı Kral VI. Muhammed tarafından desteklenen RNI ve IP gibi partilerin bu denli yüksek oy almaları ise Kral'ın zaferi olarak yorumlandı.

Resmi seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından Kral hükümeti kurma görevini RNI lideri Aziz Ahnuş'a verdi. Beklenildiği üzere koalisyon hükümeti seçimi ilk üç sırada bitiren RNI, PAM ve IP partilerinin bir araya gelmesiyle kuruldu. Fas'ta uzun süre sonra bu kadar yüksek bir temsil gücüne sahip hükümet kuruldu.

Cezayir-Fas Gerginliği:

Eylül ayının bir diğer önemli gelişmesi Cezayir ile Fas arasında Ağustos ayında başlayan gerilimin devam etmesi oldu. Cezayir ulusal petrol şirketi Sonatrach, Avrupa'ya gönderdiği doğal gaz için doğrudan İspanya'ya uzanan boru hattı kapasitesini artırarak, diplomatik ilişkilerini sonlandırdığı Fas'tan geçen boru hattını devre dışı bırakmaya hazırlandığı iddia edildi. 22 Eylül'de ise Cezayir tarafı bir adım daha atarak hava sahasını Fas'ın

sivil ve askeri uçuşlarına kapattığını duyurdu. Cezayir'in attığı adımlara karşı Fas tarafı ise Cezayir hükümetinin iki ülke arasındaki gerilimi tırmandırmakla suçladı.

4. Libya Dosyası

Araş. Gör. Furkan Polat

Halife Hafter'in yetkilerini kurduğu paralel ordunun Genelkurmay Başkanı olan Abdurrezzak el-Naduri'ye devretmesi ve başkent Trablus yaşanan çatışmalar bu ay Libya'nın gündeminde sıkça yer alan konuların başında gelmektedir.

Haziran 2020'den itibaren uygulanan fiili ateşkesin sağladığı görece istikrar ortamında seçimlere giden Libya'da adayların kim olacağı sorusu yavaş yavaş netlik kazanmaya başladı. Mevcut seçim yasasına göre halen görevde olan bürokrat ve askeri görevlilerin aday olabilmesi için seçim tarihi olan 24 Aralık'tan en az üç ay önce görevlerinden istifa etmeleri gerekmektedir. Uzunca süredir bir söylenti olarak gündeme gelene Hafter'in adaylığı meselesinde geçtiğimiz günlerde somut gelişmeler yaşandı. Hafter'in başkomutan sıfatıyla liderliğini yaptığı "Libya Arap Silahlı Kuvvetleri'ne" yakın hesaplardan yapılan açıklamada Hafter'in tüm yetkilerini üç aylık bir süreyle Naduri'ye devrettiği belirtildi. Bu açıklama Hafter'in bu yılın sonunda yapılması planlanan seçimlerde aday olacağının açık bir göstergesidir.

Öte yandan seçimlerin yapılıp yapılmayacağı ve yapılması durumunda sonuçların neler doğuracağı çok ciddi bir belirsizlik taşımaktadır. Tarafsız araştırma merkezleri tarafından yapılan anketlere göre muhtemel adaylar içerisinde Libya Ulusal Birlik hükümetinin Başbakanı Abdülhamid Dıbeybe ülkenin batısında %50, güneyinde %44 ve doğusunda ise %23 ile açık ara önde giderken seçimlere hazırlanan Hafter ise yalnızca kontrol ettiği doğuda %28 ile ilk sırada yer almaktadır. Anket sonuçlarındaki en çarpıcı husus ise Hafter'in batı ve güneyde ilk üçe girememesi ve muhtemel adaylar arasında yer alan Seyfül İslam Kaddafi'nin dahi gerisinde yer almasıdır. Yapılacak seçimler sonucunda bu tablonun ortaya çıkması yeni çatışmaların yaşanmasını kaçınılmaz kılabilir. Zira kaybeden tarafın sonuçları tartışmaya açıp güç kullanma yoluna başvurması 2014 seçimlerinden de hatırladığımız alternatif bir yoldur. Özellikle Hafter'in ülkenin batısına yeni bir saldırıyı önleyecek yegâne şeyin seçimler olduğuna sıkça vurgu yapması kaybetmesi halinde söz konusu alternatif yolu gündemine alacağını göstermektedir. Bu durumda yeni bir istikrarsızlığın ve çatışma sürecinin ortaya çıkması kaçınılmaz olur. Esasen bu olasılığın varlığı devrim sonrası güvenlik sektöründe hiyerarşik bir düzenin kurulamamasından kaynaklanmaktadır. Güvenlik kurumlarının otonom aktörlerden oluşması güç kullanma tehdidinin çoğu zaman için geçerli akçe olmasına ve dolayısıyla barışçıl bir sürecin işletilmesine engel olmaktadır.

Son bir aydır ülkede dikkate değer bir başka değişim ise çatışma gündeminde yaşandı. Haziran 2020'deki ateşkes sonrası kısmen istikrarlı bir görünüme kavuşan Libya'da, başkent Trablus'ta çatışmalarla sükûnet son buldu. Başkentte İçişleri Bakanlığına bağlı İstikrar Destek Kuvveti ile Savunma Bakanlığına bağlı 444. Tugay arasında kısa süreli yoğun bir çatışma yaşandı. Çatışmanın görünürdeki sebebi Trablus'un güneyindeki Selahaddin bölgesinde yer alan Tikbali kampının kontrolü konusundaki anlaşmazlık ve 444. Tugay'ın Trablus Askeri Bölge komutanlığının emirlerine uymamasıydı. Bölge komutanı Abdulbasit Mervan'a

yakınlığıyla bilinen İstikrar Destek Kuvveti'nin kampın kontrolünü ele geçirme çabası Misratalı grupların 444. Tugay'a destek vermesiyle sonuçsuz kaldı. Bu olay basit bir anlaşmazlık gibi görünse de aslında Libya'da devrim sonrasında yaşanan çatışmaların temel sebebine işaret etmektedir. Silahlı gruplar tek bir otoriteye bağlı gibi görünse de kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve emir komuta zincirini yok sayarak otonom davranabilmektedir. Öte yandan bir ordu komutanı ise kendi emri altındaki birlikleri kullanmak yerine başka bir kurum adına çalışan silahlı grubu devreye sokabilmektedir. Bu durum açıkça güvenlik sektörünün kendi başına buyruk birimler tarafından domine edildiğini ve Libya'da güç kullanma tekelinin inşa edilemediğini açıkça göstermektedir.

5. Mısır Dosyası

Araş. Gör. Ayşenur Hazar

Türkiye-Mısır siyasi istişarelerinin ikinci turu, 7-8 Eylül'de Ankara'da düzenlendi:

Türkiye ve Mısır arasında 2003'teki darbenin ardından bozulan ilişkiler, yılın ilk ayları itibariyle karşılıklı olumlu tonda yapılan açıklamalarla normalleşme sinyalleri vermeye başlamış ve en dikkat çeken adım 10 Nisan'da Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Mısırlı mevkidaşı Sami Şükri ile telefonda görüşmesi olmuştur. İlişkilerin gelişmesi adına karşılıklı hassasiyetlerin ve taleplerin dillendirilmeye başlandığı süreçte taraflar dışişleri bakan yardımcılar seviyesinde bir araya da gelmiştir. Bu bağlamda Mısır tarafının daveti ile Dışişleri Bakan Yardımcısı Sedat Önal başkanlığındaki heyet ile Mısır Dışişleri Bakan Yardımcısı Hamdi Sanat Loza'nın başkanlığındaki heyet 5-6 Mayıs tarihlerinde Kahire'de görüşmüştür. İstikşafi nitelikli görüşmede iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi için atılacak adımlar konuşulmuş ve karşılıklı beklentiler iletilmiştir. Görüşmelerin ikinci turu ise 7-8 Eylül tarihlerinde Ankara'da gerçekleşmiştir. Türkiye Dışişleri Bakan Yardımcısı Sedat Önal ve Mısır Dışişleri Bakan Yardımcısı Hamdi Sanat Loza'nın başkanlığındaki heyetler arasında gerçekleşen görüşmeye dair Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada "Görüşmelerde ikili konuların yanı sıra Libya, Suriye, Irak, Filistin ve Doğu Akdeniz'deki gelişmeler dahil bazı bölgesel konular da ele alınmıştır. Taraflar ele alınan konularda ilerleme sağlanmasına ve ilişkilerin normalleşmesini teminen ilave adımlar atılmasına ilişkin arzularını teyit etmiş, istişarelerin sürdürülmesinde mutabık kalmışlardır." ifadelerine yer verilmiştir.

Mısır doğalgazı Ürdün ve Suriye üzerinden Lübnan'a taşınacak:

Bir diğer gündem konusu Mısır doğalgazının Arap Doğalgaz Boru Hattı ile Ürdün ve Suriye üzerinden Lübnan'a taşınması planıdır. Lübnan'ın bir süredir içerisinde bulunduğu enerji krizine çözüm arayışlarında son aylarda öne çıkan bu seçenek, ABD'nin de desteğiyle somut bir adıma dönüşmüş ve Eylül ayının ikinci haftasında Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan enerji bakanları ile Dünya Bankası'ndan temsilciler Amman'da bir araya gelerek Lübnan'a yönelik elektrik ve doğalgaz tedariki için bir yol haritasında anlaşmışlardır. Buna göre Mısır'ın Sina yarımadasındaki el-Ariş şehrinden çıkan gaz, Ürdün'ün güneyindeki Akabe'ye, buradan Suriye'nin Humus şehrine ve son olarak Lübnan'daki Deyr Ammar elektrik santraline aktarılacak. Ayrıca Mısır'dan gelen gaz, Ürdün'de elektriğe dönüştürülüp Suriye'nin Deyr Ali elektrik santrali üzerinden

Lübnan'daki Deyr Ammar elektrik santraline ulaştırılacaktır. Mısır, Lübnan'ın yaşamış olduğu elektrik ve enerji sıkıntısının giderilmesinde bu seçeneği destekler adımlar hali hazırda atmıştı. Bu bağlamda Petrol ve Maden Kaynakları Bakanı Tarık el-Molla, Haziran ayında Ürdün'ü ziyaret etmiş, taraflar gaz ve elektrik tedariki için teknik komiteler oluşturulmasını kararlaştırırken çalışma planı ve zaman çizelgesi oluşturmada anlaşmaya varmışlardı. Tarık el-Molla, Amman'daki görüşmede Mısır'ın desteğini yinelerken Ekim ayının ilk haftası Kahire'de Lübnan Enerji Bakanı Velid Fayyad ile bir araya gelmesinin ardından Mısır doğal gazının Ürdün ve Suriye üzerinden Lübnan'a aktarılmasına yönelik teknik ve ticari prosedürlerde son aşamaya gelindiği açıklamıştır.

6. İran Dosyası

Araş. Gör. Mustafa Şeyhmus Küpeli

Eylül ayında İran açısından en önemli gündem maddelerinden birisi Şangay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) tam üyeliğin gerçekleşmesiydi. Tam üyelik duyurusu ŞİÖ'nün 16-17 Eylül tarihinde Tacikistan'ın Başkenti Duşanbe'de gerçekleşen 21. Devlet Başkanları Zirvesi'nde açıklandı. Örgüte tam üyeliğin onaylanması belirli prosedürlere bağlı olduğundan önümüzdeki dönemde resmîyet kazanması beklenmektedir. Bu zirve aynı zamanda İran'ın yeni Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin yabancı bir ülkeye ilk resmi ziyareti özelliğini taşımaktadır.

Üyelik ilanının zamanlaması da dikkatleri çekti. ABD-Çin arasında artan gerilim ve büyük güç mücadelesinin Asya Pasifiğe kaydığı son dönemde bu kararın alınmış olması önemli bir gelişme olarak yorumlandı. 2005 yılından bu yana gözlemci statüsünde bulunan İran'ın tam üyelik başvurusu İran'a uygulanan yaptırımlar gerekçe gösterilerek reddedilmekteydi. Zira ŞİÖ'nün birçok üyesinin örgüt bünyesinde uluslararası yaptırımlara maruz kalan bir devletin varlığından rahatsız olması üyeliğin önünde önemli bir engeldi. 2015 yılında imzalanan Nükleer Anlaşma sonrası BM yaptırımlarının kaldırılması ise İran'ın tam üyeliğinin önünü açtı. Her ne kadar ABD'nin tek taraflı yaptırımları devam ediyor olsa da ŞİÖ'nün daha önceden üyeliğe karşı çıkmasının sebebi BM kapsamında yapılan yaptırımlar olduğu için söz konusu engel aşılmış oldu.

Son dönemde ABD'nin Nükleer Anlaşma'dan çekilmesi sonrası tek taraflı yaptırımlar sebebiyle ciddi ekonomik sıkıntıya giren İran için ŞİÖ üyeliğinden beklenti bir hayli yüksek. Haziran ayında Cumhurbaşkanı seçilen İbrahim Reisi'nin zirvede yapmış olduğu konuşmada Uluslararası sistemin kutuplaşmaya ve bağımsız devletler lehine gücün yeniden dağılımına doğru evirildiğini ve ŞİÖ'nün ekonomik, siyasi ve demografik değerleriyle küresel çok taraflılık için itici bir güç olacağını belirtmesi ise İran'ın örgüte bakışını ve temel motivasyonunu göstermekteydi. Üyelik Tahran yönetimi için "doğuya bakış" politikası açısından önemli bir adım olarak okundu. İran'ın dış politikasının uluslararası kuruluşlara aktif katılım, çok taraflılık, iş birliği ve karşılıklı saygı üzerine kurulduğunu aktaran Reisi, "Dünya yeni bir döneme girdi. Hegemonya ve tek taraflılık ortadan kalkıyor. Uluslararası sistemdeki güç bağımsız devletler lehine değişiyor" açıklaması bu minvalde okunmalıdır.

Reisi'nin ilk basın toplantısında İran dış politikasının önceki Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'ye atfen sadece nükleer anlaşma merkezli ve onunla sınırlı olmayacağını açıklaması ve Asya ülkeleriyle iş birliğini geliştireceği söylemi İran'ın yeni dönemde değişen dış politikasının ilk işaretlerindendi. Üyelikle birlikte yeni İran yönetimi tek taraflı Amerikan yaptırımlarına karşı direnebileceği bir dayanak noktası oluşturma düşüncesindedir. Öte yandan ŞİÖ temel olarak ABD'nin küresel hegemonyasına karşı tesis edilmiş bir bölgesel işbirliği örgütü olarak kurulmuş olsa da pratikte ABD'ye karşı sert ve saldırgan politikalar benimsememiştir. Zira hem üye ülkelerin kendi aralarındaki sorunlar hem de bazı ülkelerin ABD ile yaptıkları askeri anlaşmalar örgütün zayıflıklarını oluşturmaktadır. Bu sebeple İran'ın ABD karşıtlığı üzerinden inşa ettiği bölge politikasını ŞİÖ üzerinden yürütme hedefinin örgüt nezdinde karşılık bulması zor gözükmektedir. Bununla birlikte ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve devam eden süreçte Hint-Pasifik bölgesinde ABD girişimiyle Avustralya, İngiltere ve ABD'den oluşan AUKUS olarak isimlendirilen askeri ittifakın tesis edilmesi İran'ın üyeliğe dahil edilmesinde etkili olmuş olabilir. Yeni Soğuk Savaş olarak adlandırılan ve Çin-Rusya-ABD'nin merkezinde olduğu mücadele farklı ittifak yapılarını ve iş birliklerini beraberinde getirmesi kaçınılmaz olacaktır.

Araş. Gör. Mustafa Caner

Nükleer Anlaşmanın Geleceği:

İran ile P5+1 ülkeleri arasında 2015 yılında imzalanan nükleer anlaşmadan 2018 yılında Donald Trump yönetiminin ABD'yi çekmesi üzerine İran üzerinde yeniden uygulanmaya başlayan yaptırımların kaldırılması amacıyla Joe Biden'ın ABD başkanı seçilmesinin ardından yeniden müzakereler başlamıştı. İran'da gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinin arifesinde durdurulan müzakerelere İran'ın yeni Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi döneminde devam edilemeyeceği merak konusuydu. Reisi yönetiminden bu yönde pozitif ancak temkinli açıklamalar geliyor. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Hatipzade, İran'ın "kesinlikle" nükleer müzakerelere devam edeceğini söylerken, Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ise müzakerelerin Batı'nın baskısı olmadan ve somut çıktılara odaklı şekilde gerçekleştirileceğini açıkladı. Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyan ise yaptığı açıklamada nükleer müzakerelerin "çok yakında" başlayacağını söyledi. Dışişleri Bakanının "çok yakında" kelimesinden hangi zaman dilimini kastettiği ise bilinmiyor. Öte yandan Ruhani döneminde müzakere ekibine başkanlık eden Abbas Arakçı'nın yerine Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyan, Ali Bagheri ismini görevlendirdi. Bakiri, dini lider Ali Hamaney'e yakın muhafazakâr bir isim olarak biliniyor. Ayrıca Bakiri, eski Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad döneminde gerçekleştirilen nükleer müzakerelerde İran ekibine liderlik eden isimdi. Dolayısıyla nükleer anlaşmanın geleceği şu an için belirsiz. İran tarafı, acelesi yokmuş gibi hareket etmekte kararlı görünüyor. Elbette İran tarafının işi yavaştan alması, Batı ülkelerine yönelik güvensizliğin pekişmesiyle Rusya ve Çin gibi ülkelere de beklentilerinin yükselmesiyle alakalı.

İran'ın müzakereleri ağırdan alması, ABD başta olmak üzere müzakerelere taraf ülkeler ve kurumlar arasında da rahatsızlık yaratmışa benziyor. İsmi verilmeyen bir üst düzey ABD'li yetkiliye göre ABD'nin sabrı taşmak üzere. İran tarafındaki hareketsizlik ABD tarafında bir sabırsızlık yarattı zira İran'ın nükleer müzakereler

konusunda samimi olmadığından ve nükleer bomba elde etmeye yönelik bir "B Planı"nın olduğundan kuşkulaniyorlar. Diğer taraftan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı da İran'ın bazı önemli nükleer tesislerde denetime izin vermediğinden şikâyet ediyorlar. 26 Eylül tarihinde kurumun yaptığı açıklamaya göre Tahran'a yakın Kerec kentindeki TESA santrifüj tesisine uluslararası denetçilerin girmesine izin verilmedi. Denetçiler, 12 Eylül'de İran ile UAEA arasında imzalanan anlaşma uyarınca tesise girmek istediler. İsrail Başbakanı Naftali Bennett ise İran'ın nükleer meseledeki "tüm kırmızı çizgileri" ihlal ettiğini söyledi. İsrail olarak İran'a nükleer silaha erişim konusunda engel olacaklarını ifade etti.

İran'ın hem nükleer müzakerelere devam etme konusunda isteksiz ve aheste tutumu hem de UAEA ile anlaşma yapılmasına rağmen kurum denetçilerinin işlerini yapmalarına engel olması gibi faktörler, İran'ın nükleer programının barışçıl olduğuna yönelik iddiaların altını oyuyor ve İran'a yönelik uluslararası kuşkuyu besliyor. Durumun bu şekilde devam etmesi halinde başta İsrail olmak üzere İran karşıtı cephenin şahin aktörlerinin seslerinin daha fazla duyulacağı ve AB ülkeleri başta olmak üzere İran ile ticarete ve nükleer meselenin diplomatik yollardan çözümüne taraf olan aktörlerin ise verecek bir cevaplarının olmayacağını öngörmek yanlış olmayacaktır.

İran- Azerbaycan Gerginliği:

İran makamları Azerbaycan sınırında "Hayber'in Fatihleri" adlı bir askeri tatbikatın gerçekleştirileceğini duyurdular. Bu tatbikat Azerbaycan tarafında büyük bir rahatsızlık yarattı. Zaten geçtiğimiz yıl 44 gün süren Karabağ savaşı sırasında İran'ın Ermenistan'a destek verdiğine dair iddialar çok fazla konuşulmuş ve bu iddiaları destekleyecek somut deliller de ortaya konmuştu. İran makamları iddiaları reddetseler de bahsi geçen tatbikatın bölgede oluşan yeni duruma bir tepki olduğu ve başta Zengezur Koridoru'nun açılması olmak üzere Türkiye-Azerbaycan birlikteliğini kuvvetlendiren gelişmelerden duyulan rahatsızlığın bir dışavurumu olduğu gerçek. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev de 27 Eylül'de Anadolu Ajansına verdiği bir mülakatta İran'ı Ermenistan'a destek vermekle suçladı ve tatbikatı eleştirdi.

7. Irak Dosyası

Araş. Gör. Recep Tayyip Gürlər

Kazimi'nin Tahran Ziyareti:

12 Eylül'de Irak Başbakanı Mustafa Kazimi Tahran'a resmi ziyaret düzenleyerek İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ile bir araya geldi. Kazimi bu ziyareti ile İran'ın yeni Cumhurbaşkanı Reisi ile görüşen ilk lider oldu. Bu görüşmede karşılıklı ilişkiler, bölgesel gelişmeler, gaz ihracatı, Irak'ın İran'a doğal gaz ihracatından olan borcu ödeyememesi ve su meselesi gibi konular ele alındı.

Erbil'de İsrail'le ilişkilerin normalleşmesini talep eden konferans:

24 Eylül'de Erbil'de "Barış ve İyileşme" başlığıyla bir konferans düzenlendi. Yahudi bir Iraklı olan Joseph Braude'nin kurucusu olduğu New York merkezli Barış İletişimi Merkezi tarafından organize edilen konferansa Bağdat, Musul, Anbar, Diyala ve Selahaddin gibi büyük şehirlerden aralarında Sünni ve Şii

aşiretlerin olduğu birçok isim katıldı. Braude'ye göre konferansa katılım gösteriyor ki Irak halkı İsrail ile ilişkileri normalleştirmek istiyor. Nitekim Irak Kültür Bakanlığı çalışanı Seher et-Tai'nin okuduğu sonuç bildirgesinde İsrail'in 2020 yılında bazı Arap ülkeleri ile imzaladığı İbrahim Anlaşmaları'na Irak'ın da katılmasını istediklerini belirtti. Bu sayede İsrail ile Irak arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasını ve İsrail halkı ile Irak halkı arasında sivil ilişkilerin geliştirilmesini talep etti.

Fakat konferansa ve sonuç bildirgesine Irak yetkili makamlarının tepkisi sert oldu. Öncelikle IKBY bu toplantının kendilerinden izin alınmadan organize edildiğini ve hiçbir şekilde IKBY hükümetinin görüşlerini yansıtmadığını açıkladı. Sadr Hareketi lideri Mukteda Sadr konferansa katılanları "iğrenç" olarak tanımladı ve IKBY'ye bu tarz Siyonist toplantıları engelleme çağrısında bulundu. Irak Hükümeti ve Cumhurbaşkanlığı'ndan da toplantı kararlarını kınayan açıklamalar geldi. Irak'ın Filistin davasına desteğinin devam ettiğini açıkladılar. İlerleyen günlerde ise Irak Yüksek Yargı Konseyi tarafından konferansa katılan birisi eski vekil olmak üzere üç kişi hakkında tutuklama kararı alındı.

Güvenlik:

DAEŞ'in Irak'ta çeşitli kentlerdeki saldırıları devam etmektedir. 5 Eylül'de Kerkük kentinde güvenlik noktasına düzenlenen saldırıda en az 12 Iraklı polis hayatını kaybetti. Eylül ayının ikinci yarısından itibaren ise Diyala kentinde birçok kez DAEŞ saldırısı oldu. Bu saldırılarda da en az 25 Iraklı hayatını kaybederken 30'dan fazlası da yaralandı. Diyala bölgesinde artan DAEŞ saldırılarına karşı Irak güvenlik güçleri Eylül ayının sonlarında bölgeye operasyonlar düzenledi.

8. Avrupa ve Ortadoğu Dosyası

Araş. Gör. Serra Can

Almanya-Afganistan-Ortadoğu:

ABD'nin Afganistan'dan çıkmasıyla birlikte Almanya da askeri varlığını sonlandırma kararı aldı ve geride kalan 50.000 civarında sivil (diplomatlar, Alman STK görevlileri, Almanlarla çalışan Afganlar vs.) ülkeden güvenle çıkarılması için Dışişleri Bakanı Maas önce Türkiye, Özbekistan, Tacikistan ve Pakistan'da temaslarda bulunmuştu. En son 31 Ağustos'ta Katar'a gitti ve Katar Dışişleri Bakanına yardımından dolayı teşekkür etti. Katar, Taliban ile görüşmelerde önemli arabuluculuk görevi üstlenmişti. Sivillerin tahliyesi için konvoy şeklinde ülkeden çıkan araçların sorunsuz ve güvenli geçişi bu şekilde sağlandı. Tabi bu ziyaretlerde Taliban başa geçtikten sonra bölgeden yayılan bir mülteci akınının önünü alma gayreti de var. Bu doğrultuda Almanya bölge için 600 milyon euroluk bir insani yardım bütçesi oluşturdu. Almanya'da Afganlar 280.000 kişiyle Suriyelilerden sonra en kalabalık mülteci grubunu oluşturuyor ve 2021'in yazında gelen iltica taleplerinin çoğu da Afganlardan.

Macron Musul'da:

Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un Ağustos sonunda Musul'a bir ziyareti oldu. Burada Hristiyan liderlerle görüştü ve Twitter'da da Ortadoğu Hristiyanlarıyla olan tarihi bağların önemine vurgu yaptı. Ziyarete

Irak Dışışleri Bakanı Fuad Hüseyin ev sahipliği yaptı. Macron, Şiilerin bazı kutsal mekanlarını da ziyaret etti. Ziyaretin ardından UNESCO Macron'un çabalarını övdüğü bir açıklama yayımladı.

Almanya-Libya:

9 Eylül'de Alman Dışışleri Bakanı Trablus'a bir ziyaret gerçekleştirdi. Maas, Trablus'ta kazanımların kaybedilmemesi için ileriye dönük çalışmalar yapılması gerektiğini, BMGK kararlarının uygulanması gerektiğini ve Libya Siyasal Diyalog Forumunun yol haritasına harfiyen uyulması gerektiğini ifade etti. Ayrıca "yabancı askerlerin ve paralı askerlerin ülkeyi terk etmesini sağlamak gerek" dedi. Almanya'nın Libya Büyükelçiliği 2014'ten bu yana Tunus'ta faaliyet gösteriyordu. Eylül itibariyle Trablus'ta yeniden açıldı. Maas açılışa ithafen "Libya'nın yanında önemli bir partner olarak durduğumuzu gösteriyoruz" şeklinde konuştu.

Borrell-Said Görüşmesi:

10 Eylül'de AB Dışışleri Yüksek Temsilcisi Josep Borrell Tunus'a bir ziyaret gerçekleştirdi ve burada Tunus Cumhurbaşkanı Kays Said ile görüştü. Said görüşmede, Batılı güçlerin Tunus'a yönelik baskılarını eleştirdi ve kimsenin dışarıdan içişlerine müdahale edemeyeceğine vurgu yaptı. Borrell ise AB'nin, Tunus'un demokratik kazanımlarını kaybetmesinden endişe duyduğunu ifade etti.

Hirakiler:

Fransa, Cezayir'in bağımsızlık savaşında (1954-1962) Fransız tarafında savaşan Cezayirliilere (Hiraki) ve ailelerine özür dileme kararı verdi ve tazminat ödeme de gündeme geldi. Macron'un bunu seçim için kullandığı söyleniyor. 2012'deki sayıma göre 800.000 Hiraki 18 yaşını geçmiş durumda ve oy kullanabilir yaşta. Bunların bir kısmının jilet jaunes veya sarı yelekliler olarak adlandırılan protestolara katıldığı biliniyor.

Akdeniz:

Yunanistan, Fransa ile stratejik ortaklık kapsamında bir anlaşma daha yaptı. Elysee Sarayı'nda Fransa Cumhurbaşkanı Macron ve Yunanistan Başbakanı Mitsotakis üç firkateyn satışı üzerinde anlaştı. Anlaşmada dördüncü firkateyn opsiyonu da açık bırakıldı. Macron imza töreninde stratejik ortaklığın derinleştirilmesine ve Akdeniz'deki ortak çıkarlarının savunulmasına vurgu yaptı. Gazetecilerin sorusuna yönelik Macron, 2020'nin yazında Doğu Akdeniz'de kavgacı tarafın Yunanistan olmadığını, toprak bütünlüğünü savunması gerektiğini ve AB'nin de Yunan üyesine destek olması gerektiğini söyledi. "Üye ülkenin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini sağlayabilmesi için onu donatmamız, üye ülkeyi müdahale, saldırı ya da saldırganlıklara karşı korumada işbirliği taahhüdünde bulunmamız meşrudur" şeklinde konuştu. Anlaşmanın aynı zamanda "Avrupa'nın stratejik özerkliğine giden yolda cesur bir ilk adım" olduğunu söyledi. Mitsotakis, "Bu anlaşma, geleceğin Avrupa'sına, güçlü, özerk, çıkarlarını savunma kabiliyetine sahip bir Avrupa'ya giden yolu açmaktadır" şeklinde konuştu ve "Fransa'nın 2020 yazındaki zor süreçte yanımızda duruşunu unutmadık" dedi.

9. Cezayir Dosyası

Araş. Gör. Berkan Özgür

Fransa-Cezayir ilişkileri:

Yaklaşık 2 yıldır istikrarlı bir şekilde devam eden sokak gösterilerinin ardından Cezayir, uzun süre sonra dış politika gündemi sokak gösterilerinin önüne geçti. Bu gelişme ise Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un bir röportajı sırasında Cezayir'de "ulus" fikrinin gelişmesinde Fransa'nın "olumlu" etkisinden bahseden, Fransız sömürgeciliğini aklayan, demokrasi anlayışını öven (!) sözleri Cezayir'de hem bürokratlar ve siyasetçiler hem de Cezayirli kitleler arasında geniş yankı buldu. Birçok Cezayirli siyasetçi ve partiler açıklamaları kınarken, devlet düzeyinde ise Cezayir Dışişleri Bakanlığı Fransa'nın Cezayir Büyükelçisini bakanlığa çağırmasının yanı sıra Fransa'ya da nota verdi. Macron'un açıklamalarının bir başka önemli anlamı ise Siyasetçiler açısından Fransız Cumhurbaşkanı'nın açıklamaları tam anlamıyla uzun süredir dindirelemeyen sokak hareketlerinin ve git gide artan yoksulluğun arasında sıkışıp kalan rejim için gündem değiştirmek ve milliyetçiliklerini göstermek için bir manevra anlamına geldi. Birçok ülkede tarihin farklı dönemlerinde görüldüğü gibi, Cezayir'de de siyasetçiler Macron'un açıklaması sayesinde dış politikayı iç nizamı sağlamada ve gündemi değiştirmede araçsallaştırıldı. Macron'un açıklamalarından hemen sonra devletin yayın araçları ve rejime bağlı medya organları tüm dikkatlerini Fransa'ya çevirirken sokak gösterileri ve Cezayirlilerin talepleri de görmezden gelindi. Kitleler açısından ise bu durum yeni değildi. En yakın dönemdeki örneği ise sokak gösterilerinin ardından istifa etmek zorunda kalan Buteflika döneminde yaşanmıştı. Daha düşük katılımlı olsa benzer rejim karşıtı gösterilerinin yaşandığı bir dönemde, Bağımsızlık Savaşı dönemine ilişkin Fransız arşivlerinin açılması ve Bağımsızlık Savaşı'nda ölen Cezayirlilerin kemiklerinin Cezayir'e teslim edilmesi için Fransız yönetimi ile yaşanan gerilimde Buteflika, göstericileri "Cezayirlik ruhunun uygun davranmaya" davet etmişti. Sokak gösterileri, grevler ve boykotlar açısından zengin bir geçmişe sahip Cezayirliler ise siyasetçilerin Fransız şirketleri ve siyasetçileri ile yakın ilişkilerini bildiğinden Macron'un açıklamaları ciddiye alınmadı. Başka bir deyişle, siyasetçiler ve rejime sadık bürokratlar Macron'un açıklamalarını gündem değiştirmek için bir araca dönüştürürken benzer zamanda Cezayirliler geleneksel Cuma gösterilerine ciddi katılımı ile devam ettiler.

Cezayir-Fas ilişkileri:

Bu dönemde Cezayir dış politikasının önemli bir gündem maddesi ise Fas ile gerginliğin -bir kez daha- had safhaya çıkmasıydı. Bilindiği üzere, Fas ile Cezayir, yaklaşık yarım asırdır Batı Sahra toprakları nedeniyle gerginlik yaşamaktaydı. Batı Sahra üstünde hak iddia eden Fas ile söz konusu toprakların Batı Sahra halkına ait olduğunu savunan Cezayir arasında son dönemdeki anlaşmazlık kaynağı ise Rabat yönetiminin Batı Sahra'daki patlamalardan Cezayir Devleti'ni sorumlu tutması oldu. Rabat yönetiminin bu tutumunu Cezayir Cumhurbaşkanı "düşmanca ve saldırgan tutum" olarak değerlendirmekle birlikte Fas'a hava sahasını kapattığını açıkladı. Diplomatik açıdan hava sahasının kapatılması ciddi bir tepki olmasına rağmen iki ülke arasındaki gerginlik açısından yeni bir durum değil. Özellikle iki ülke arasındaki sınır kapılarının 1994'ten bu yana kapalı olduğu ve Cezayir liderliğindeki Afrika Birliği'nin Fas'ı birlikten fiilen ve resmen dışladığı da

dikkate alındığında, iki ülke arasında şiddete varmayan gergin ilişkinin devam ettiği şeklinde yorumlamak mümkündür. Bu dönemde artan gerginlikteki yeni bir durum ise Cezayir'in Fas'ı MAK isimli ve Cezayir'in Kabile bölgesinin bağımsızlığını savunan, Cezayir tarafından "terörist" olarak tanınan bir örgütü desteklemekten sorumlu tutmasıydı. Rabat yönetimi bu suçlamayı reddetse de Cezayir yönetimi hem Fas'ın Batı Sahra politikası hem de söz konusu örgütle ilişkisi nedeniyle diplomatik ilişkilerini kesmekle kalmayıp hava sahasını da Fas'a ait askeri ve sivil uçuşlara kapattı.

10. Doğu Asya - Orta Doğu Dosyası

Araş. Gör. Mustafa Onur Yalçın

Çin devlet başkanı Xi Jinping, 17 Eylül'de yaptığı açıklamada, İran'ın uzun süredir beklemede olan Şangay İş Birliği Örgütü'ne katılımı ile ilgili olarak, İran'ın tam üye olarak kabul edilmesi için gereken prosedürlerin başlatılacağını açıkladı. 30 Mayıs 2021'de Tacikistan'ın Tahran Büyükelçisi Nizomuddin Zohidi, ŞİÖ'ye düzenlediği basın toplantısında İran'ın ŞİÖ üyeliğinin ana gündem maddesi olduğunu belirtmişti. Büyükelçi ayrıca ülkesinin İran Cumhurbaşkanı'nı toplantıya katılmaya davet edeceğini söyledi. İran Dışişleri Bakanı Amir Abdollahian, ağustos ayı sonunda bir TV röportajında, Cumhurbaşkanı Ebrahim Raisi'nin zirveye katılacağını belirtti. Örgütün tüzüğüne göre, yeni üyelerin katılabilmesi için mevcut üyelerin oybirliği ile onayı gerekiyor. On yıldan uzun bir süre önce üyelik başvurusu yapmış olan İran'ın tam üyeliğinin gecikmesinde ise ülkeye yapılan uluslararası yaptırımlar ve Tacikistan'ın muhalefeti ana sebepler olarak gösterilmekteydi. Çin'in daha önce İran'ın örgüte tam üye olmasını yoğun bir destek göstermemesi arkasındaki ana motivasyon, örgütün şiddetli bir ABD karşıtı bir görüntü vermek istememesi olarak değerlendiriliyor. Bu açıdan İran'ın Şangay İş Birliği Örgütü'ne tam üye olması Çin-ABD rekabetinin bir üst seviyeye taşınması olarak değerlendirilmekle birlikte, Çin'in Ortadoğu politikasındaki temkinli ve dikkat çekmeyen politikanın da artık değiştiği olarak okunabilir.

Peki bu gelişme İran için ne ifade ediyor? Kısa vadede bakıldığında büyük bir ekonomik ya da politik bir kazanç elde edilmesinden ziyade, örgüte tam üyelik İran için diplomasi ve uluslararası prestij açısından bir yükseliş ifade edecektir. Zira İran örgütü modern bir uluslararası örgüt olarak değil, daha çok anti-Amerikan ve anti-Batı algısının yoğunlaştığı ülkelerden oluşan bir topluluk olarak tanımlamakta. Bu açıdan İran'ın katılması da ŞİÖ'nün bulunduğu zeminin Batı toplulukları alternatifi ve anti-Amerikan karşıtı alana kayması olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca geçtiğimiz aylarda İran ve Çin arasında imzalanan 25 yıllık stratejik iş birliği anlaşması da bu gelişme ile önem kazanmış durumda. Anlaşma üzerine yapılan değerlendirmeler ikili ilişkiler açısından önemli ancak olağanüstü bir gelişme olmadığı yönündeyken, İran'ın örgüte katılımı ile stratejik iş birliği anlaşmasının görünenden daha çok fazlasını vadedebileceği ihtimali de ortaya çıkmış durumda.

Japonya tarafında ise, ülkenin Dış İşleri Bakanı Motegi 15-24 Ağustos tarihleri arasında aralarında Mısır, İsrail, Ürdün, Türkiye, Irak ve İran'ın da bulunduğu bölge ülkelerine bir dizi diplomatik ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaretlerin temel motivasyonları arasında ise şu maddeler bulunmakta:

- İsrail ve İran'da değişen hükümetleri ziyaret edip ikili ilişkilerin geleceği konusunda irtibatta bulunmak,
- Afganistan'daki oluşan güvenlik boşluğunun Ortadoğu bölgesini de etkilemesi ya da sıçraması endişesi,
- Umman kıyılarında Japon bir firmaya ait olup İsrailli bir şirket tarafından işletilen tankere yapılan saldırı da gündem maddeleri arasındaydı. İngiltere ve Abd saldırıda İran'ın parmağı olduğundan şüphelendiklerini iletti.

Motegi'nin ziyaretleri bu başlıklar altında toplanırken, İsrail'de ise Ortadoğu Barışı, İran ve Afganistan gibi Ortadoğu'daki duruma ilişkin görüşmelerde bulundu. Motegi, İsrailli Bakan Lapid'in aktif diplomasisine atıfta bulunarak ve İsrail ile Arap devletleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinin bölgenin gerginliğini gevşemesine yönelik bir adım olacağı beklentisini dile getirdi. Ortadoğu Barışı ile ilgili olarak Bakan Motegi, Japonya'nın "iki devletli çözüme" desteğini vurguladı ve İsrail'den ilgili taraflar arasında güveni yeniden tesis etmek için somut önlemler almasını önerisini yineledi. Ayrıca Motegi, Filistin'in ekonomik açıdan kendine güveninin her iki taraf için de faydalı olacağı inancıyla, "Barış ve Refah Koridoru" girişimi gibi Japonya'nın Filistinlilere yaptığı yardımların uygulanması için İsrail'in işbirliğinin devam etmesi beklentisini de dile getirdi. Buna cevaben Bakan Lapid, Japonya'nın çabalarına çok değer verdiğini ve mevcut durumun iyileştirilmesi için Japonya ile yakın bir şekilde çalışmak istediğini belirtti.

Motegi'nin Türkiye ziyaretinde ise Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüşerek, Japonya-Türkiye Ekonomik Ortaklık Anlaşması (EPA) müzakerelerinin erken sonuçlandırılması, Sosyal Anlaşma müzakerelerinin ilerlemesi de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik konular gündeme geldi. Ayrıca Japonya'nın "Özgür ve Açık Hint-Pasifik (FOIP)" girişimi kapsamında ve iki ülke arasında, hukukun üstünlüğüne dayalı denizcilik düzeni de dahil olmak üzere çeşitli denizcilik meseleleri hakkında derinlemesine bir diyalog kurma konusu tartışıldı. Bakan Motegi, 2024 yılında diplomatik ilişkilerin 100. yıl dönümüne yönelik üst düzey ziyaretleri harekete geçirmek istediğini de belirtti. Her iki bakan ayrıca Afganistan, Irak ve Orta Doğu Barış Süreci dahil olmak üzere Orta Doğu'daki durumun yanı sıra Çin ve Kuzey Kore dahil olmak üzere Doğu Asya'daki durum hakkında görüş alışverişinde bulundu.

11. Filistin Dosyası

Araş. Gör. Fatma Zehra Toçoğlu

İsrail'in güvenlik önlemlerinin en sıkı olduğu cezaevi Gilboa Hapishanesi'nde Filistinli aynı koğuştaki kalan 6 mahkûm 10 metrelik bir tünel kazarak kaçtı. Ülkede geniş yankı uyandıran bu olay sonrası Filistinlilerin bulunabilmesi için İsrail polisine bağlı Yamam birliği ciddi operasyonlar düzenledi. Kaçan mahkûmları bulmak için insansız hava araçları, helikopterler, iz süren köpekler ile çok sayıda polis ekibi görev yaptı. Ekipler mahkûmların Ürdün'e kaçmalarını engellemek üzere sınırda güvenlik faaliyetlerini artırdı. Hapishanede kalan 400 mahkûm diğer cezaevlerine nakledildi. Mahkûmların son birkaç ayda kazdıkları tünelden kaçak bir cep telefonu kullanarak kaçtıkları tespit edildi. Ayrıca hapishane dışındakiler ile bu telefon ile haberleştikleri ve firar sırasında dışarıda onları bekleyen bir araç olduğu görgü tanığı olan çiftçilerin ihbar

etmesiyle ortaya çıktı. Hapisten kaçan ve ömür boyu hapis cezasına mahkûm olmuş Fetih Hareketi'nin silahlı kanadı El-Aksa Şehitleri üyesi Zekeriya ez-Zubeydi ile İslami Cihad Hareketi mensubu Muhammed Kasım el-Arida, Yakub Mahmud Kadri, Eyhem Fuad Mahmud Abdullah el-Arida, Eyhem Fuad Kemamci ve Yakub Nufeya yakalandı. Filistin Esirler Cemiyeti Avukatı Halid Mehacine, esirler ile görüştüktan sonra yaptığı açıklamada mahkumların ağır işkenceye uğradığını ifade etti. Filistin kaynaklarına göre İsrail'de bulunan 22 hapishane ve gözaltı merkezinde 450 idari tutuklu olmak üzere yaklaşık 6000 Filistinli bulunmaktadır. Bunların arasında 54 genç kız ve bir kadın, 8 yasama meclisi temsilcisi, 18 yaşın altında 250 çocuk bulunuyor. Filistinlilerin İsrail hapishanelerinden salınabilmeleri için anlaşmalar fakat bu anlaşmalar uygulanmakta bu sebeple mahkumların özgürlükleri için çeşitli yöntemler arama girişimleri arttı.

İsrail Başbakanı Bennet'in verdiği bir röportajda Filistin devletine karşı olduklarını ve Devlet Başkanı Mahmud Abbas ile de görüşmeyeceğini ifade etmesi üzerine Filistin Başbakanı Muhammed İştıyye bu açıklamalara tepki gösterdi. İştıyye yaptığı açıklamada "İsrail Başbakanı'nın Ebu Mazin (Mahmud Abbas) ile görüşmeye, barış müzakerelerine ve Filistin devletine yönelik 'hayır'ları mevcut İsrail hükümetinin programının Yahudi yerleşim birimlerini güçlendirme, daha fazla toprağa el koyma, halkımızı doğal kaynaklarından mahrum etme ve Filistin devletinin coğrafi altyapısını yok etmeye odaklı olduğunu gösteriyor" dedi.

Filistin haber kaynaklarında; Batı Şeria'da bulunan Beytullahim kentinin güneyindeki Kisar köyü yakınlarında Filistinlilere ait 48 bin dönüm toprağa İsrail yönetiminin doğal sit alanı bahanesiyle el koyduğu yer aldı. Filistin Kurtuluş Örgütüne (FKÖ) bağlı Ayrım Duvarıyla Mücadele Heyeti Beytullahim Temsilcisi Hasan Bureyce, İsrail yönetiminin asıl amacının köye yakın alanda bulunan Abi HaNahal Yahudi yerleşim biriminin genişletilmesi olduğunu söyledi. İsrail yönetimi el koyduğu bu alanlarda önce Filistinli çiftçilerin tarım yapmasını engellemekte daha sonra Yahudi yerleşim birimleri inşasına izin vermektedir.

BM Genel Kurulunda gündeme ve Filistin-İsrail sorununa dair değerlendirmede bulunan ABD Başkanı Joe Biden "bağımsız Yahudi devletine desteklerinin kesin olduğunu, ancak bunu sağlamanın en iyi yolunun egemen bir Filistin devletinin de olacağı 'iki devletli çözüm' olduğunu" söyledi. Biden'ın bu sözleri üzerine İsrail heyeti kendilerine ayrılan koltukları terk etti.

12. Lübnan Dosyası

Araş. Gör. Ayşe Selcan Özdemirci Cinal

Lübnan tarihinin en büyük ekonomik krizini yaşıyor. Nüfusunun yarısından fazlasının açlık sınırında yaşam mücadelesi verdiği ülkede ekonomik problemlerin tetiklediği sosyal ve siyasal krizler her geçen gün büyüyor. Ağustos 2020'de Beyrut limanında meydana gelen korkunç patlamanın akabinde yaşanan gelişmeler halihazırda krizler içerisinde sıkışmış olan ülkeyi korkunç bir çıkmaza soktu. Günde 20 saati aşan elektrik, su kesintileri, temel gıda ve sağlık malzemelerine ulaşamama gibi sorunlarla boğuşan Lübnan'da siyasi elitler bir yılı aşkın süredir hükümeti kuramadılar.

İvedikle çözüme kavuşturulması beklenen ekonomik krizden çıkışı dış yardımlarla sağlamaya çalışan siyasilerin hükümette çoğunluğa sahip olmak üzere yürüttüğü pazarlıkları sonlandırıp bir an evvel bir

kabine oluşturmaları gerekiyordu. 13 ay süren krizi sonlandırmak üzere görevlendirilen Necib Mikati nihayet 10 Eylül 2021 tarihinde yeni hükümeti ilan etti.

Hatırlanacağı üzere geçtiğimiz yıl sırasıyla Hasan Diab ve Saad Hariri de hükümeti kurmakla görevlendirmiş ancak her iki isimde yeni bir kabine oluşturmakta başarılı olamamıştı. Hariri'nin listesi Cumhurbaşkanı ve Basil liderliğindeki ÖYH tarafından da kabul görmemişti. Kabinede 1/3 çoğunluğu elinde tutmak isteyen elitlerin anlaşmazlığı sonucu bir yılı şan süreç nihayet Mikati liderliğinde kurulan yeni kabinenin güven oyu almasıyla sonlandırıldı.

12 Müslüman 12 Hristiyan'dan oluşan kabinede mezhep-etnik dağılım şu şekilde: 5 Maruni Hristiyan, 5 Sünni Müslüman, 5 Şii Müslüman, 3 Ortadoks Hristiyan, 2 Katolik Hristiyan, 2 Dürzi Müslüman, 1 Ermeni ve bir de azınlık Hristiyan bakan yer alıyor. Kabine üyelerinin partilere/bloklara göre dağılımı ise şu şekilde: Gibran Basil liderliğindeki ÖYH 5, Mikati'nin partisi Azm 3, Hariri önderliğindeki Mustakbel 2, Hizbullah 2, Emel 3, Marada 2, LDP 1, İSP 1, Taşnak 1, SNNP 1 ve 3 Bağımsız.

Daha önce de iki kere Başbakanlık görevini üstlenmiş olan Mikati liderliğinde kurulan yeni hükümetin reformları uygulamaya geçirip Lübnan'ı içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal krizden çıkaracağına dair kamuoyu beklentisi oldukça düşük. Göreve getirildiği ilk günden itibaren bölgesel ve küresel aktörlerle oldukça iyi ilişkileri olduğunu vurgulayan Mikati dış borçla ekonomik krizden çıkmayı hedefliyor. Ancak Lübnan'ın içinde bulunduğu kaos ortamından çıkışa dair olumlu bir yorum yapmak için çok erken. Zira teknokratlardan oluşan kabinedeki bakanların her biri geleneksel Lübnan eliti (zaim) tarafından yürütülen pazarlıklar sonucu belirlendi. Bir başka ifade ile teoride teknokratlardan müteşekkil hükümet pratikte siyasal elit ile güçlü bağları olan isimler aracılığı ile statükonun devamından yana tavır sergileyecek bir yapıya benziyor. Oysa geçtiğimiz yıl Ekim ayından beri aralıksız devam eden şiddetli halk protestolarında statükodan duyulan rahatsızlık sıklıkla dile getiriliyor. Lübnan halkı zaim çıkarına hizmet eden ve işlemeyen siyasal sisteme olan itirazı topyekûn rejim değişikliği talebini her geçen gün daha yüksek sesle dile getiriyor. Dolayısıyla statükonun sürdürülmesi halk ile elitler arasındaki gerilimi her geçen gün daha da artırıyor.

Mikati liderliğinde kurulan kabine ile Lübnan'ın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik kriz ortamından çıkmasını umut etmek oldukça güç. Öncelikle Başbakan'ın çözüm olarak gördüğü dış borcu verebilecek ülkelerin hemen hepsi Lübnan'daki yolsuzlukları gerekçe göstererek ciddi projeler yapılması, bu projelerin şeffaf bir denetim sürecine tabi tutulması şartı ile maddi destekte bulunacaklarını ifade ediyorlar. Hali hazırda ülkede yolsuzluğa bulaşmamış tek bir siyasal elitin dahi olmadığı ve nakdi yardıma duyulan ihtiyacın ivediliği düşünüldüğünde kabinenin dış yardımlara kolaylıkla ulaşabileceğini söylemek imkânsız. Zira ne alınacak paraların hangi projelerin hangi kalemlerine ne şekilde harcanacağına dair ayrıntılı bir plan var ortada ne de güvenilir bir denetim mekanizması.

13. Tunus Dosyası

Araş. Gör. Rümeyza Köktaş

Tunus'ta Cumhurbaşkanı Kays Said 25 Temmuz'da Meclis'in çalışmalarını dondurması ve başbakanı azletmesinden sonra 22 Eylül'de yetkilerini genişleten yeni kararnameler yayımladı. Cumhurbaşkanı Said'in

yayımladığı yeni kararnamelerle cumhurbaşkanının yasama ve yürütme yetkisine yönelik olağanüstü düzenlemeler yapıldı, yasa tekliflerinin anayasaya uygunluğunu denetleyen geçici komisyon feshedildi. Kararname uyarınca, bakanlar kurulu Meclise değil cumhurbaşkanına karşı sorumlu olacak. Cumhurbaşkanı, başbakanı atayacak, kabine üyelerini, hükümetin siyasetini ve kararlarını belirleyecek. Cumhurbaşkanı ayrıca her türlü cumhurbaşkanlığı kararını halk oylamasına sunma yetkisi de verildi.

Ülkenin en büyük sendikası Tunus Genel İşçi Sendikası tarafından yapılan yazılı açıklamada, Said'in yayımladığı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle yasama ve yürütme yetkilerini devralması eleştirilirken, "Anayasa değişikliğine ilişkin şartlar yerine getirilmeksizin tüm yetkilerin devlet başkanında toplanmasının tehlike oluşturduğu" uyarısı yapıldı. Açıklamada, "Tunus Anayasası, bir başlangıç ve referans noktasıdır. Geniş bir diyalog sonucunda bir referandumla değiştirilmeli. Anayasa'nın ve seçim yasasının değiştirilmesi toplumun tüm unsurlarını, devlet yapılarını, kurumlarını, partileri ve sivil toplumu ilgilendiren bir meseledir." ifadeleri yer aldı.

Tunus'ta Nahda Hareketi Meclis Grubu tarafından yapılan yazılı açıklamada ise "Cumhurbaşkanı'nın aldığı karar, anayasanın filli olarak askıya alınması, onun yerine geçici bir kamu otoritesi ikame edilmesi, otokratik yönetime açık bir eğilim ve anayasal meşruiyete karşı tam bir darbedir." ifadeleri kullanıldı. Açıklamada, böyle bir yaklaşım içine girilmesinin, yaşanan krizi daha da derinleştirdiği, bunun da Tunus devletinin varlığını ve bütünlüğünü tehdit ettiği ve ülkeyi istenmeyen sonuçlara doğru sürüklediği kaydedildi. Tunus Cumhurbaşkanı Kays Said, 29 Eylül'de akademisyen Necla Buden Ramazan'ı hükümeti kurmakla görevlendirdi. Zeynel Abidin Bin Ali'nin 2011'deki Arap Baharı sürecinde devrilmesinin ardından ülkenin 10. başbakanı olan Buden Ramazan, başkentteki Tunus Mühendislik Okulunda jeoloji dalında öğretim görevlisi. Necla Buden Ramazan'ın, büyük çoğunluğu teknokrat isimlerden oluşan kabinesi 11 Ekim'de Cumhurbaşkanlığında düzenlenen törenle göreve başladı. Tunus'un ve Arap dünyasının ilk kadın başbakanı olan Buden liderliğindeki kabinede 9'u kadın 25 bakan yer alıyor. Kabinayı bekleyen en önemli sorunlar ise ülkedeki ekonomik ve siyasi kriz.

25 Eylül'de Nahda Hareketine mensup 113 kişi istifasını açıkladı. 113 üye istifalarına ilişkin yayımladığı ortak açıklamada Nahda Hareketi içindeki demokrasinin bozulduğunu ifade etti. Nahda Hareketi lideri Raşid Gannuşi, Nahda'daki istifalar hakkında Al Jazeera'ya yaptığı açıklamada, "Şüphesiz hareketi ve uyumunu etkileyen bu istifalar konusunda derin üzüntü duyuyorum." dedi. Gannuşi, "Bu kardeşler yıl sonundan önce yapılacak konferansta diyalog ve ara çözümler aramanın mümkün olmasına rağmen istifalarını duyurmakta hızlı davrandılar ancak takdir onların." ifadesini kullandı. Gannuşi, "Bu istifalar bizi, kurumlarımızı, hareket içindeki tüm eğilimler için bir diyalog ve entegrasyon alanı haline getirmeye itiyor ve uzlaşma kapısı her zaman açık." diyerek, Nahda'nın demokratik tecrübeyi korumaya ve bozulmayı durdurmaya çalışan tüm ulusal faaliyetlerle etkileşim içinde olacağını vurguladı.

14. Güvenlik Dosyası

Araş. Gör. Furkan Halit Yolcu

ABD yönetiminin Suudi Arabistan ve BAE'ye yönelik seçimlerden önce gerçekleştirilen 100 milyar doların üstündeki ihracat anlaşmalarını inceleme kararı hala bir sonuca ulaşmadı. Bu durumdan özellikle BAE'nin ciddi anlamda etkilendiğini söyleyebiliriz.

Türkiye ile Irak arasında SiHA ihracatına yönelik görüşmelerden sonra ATAK helikopterinin satışı için de görüşmeler başlamıştı. ATAK helikopterlerinin ihracatına yönelik sözleşme geçtiğimiz ay içerisinde tamamlandı. Ancak ATAK helikopterlerinin güç grupları ABD'den ithal edildiğinden bu ihracatın gerçekleşmesi üretici ülkenin iradesine bağlı olacak.

Uluslararası güvenlik piyasasını derinden etkileyen bir olay olan AUKUS'un de Ortadoğu'ya belli yansımalarının olacağı düşünülüyor. Özellikle Fransa'nın bu projenin dışında bırakılması bu ülkeyi Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'da daha reaktif bir çizgiye çekebilir. Bu anlamda zaten gergin bir tandansta ilerleyen bu bölgeler daha derinleşen krizlere sahne olacak gibi görünüyor.